

ПОДЯКА ЯК РИТУАЛЬНИЙ МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено аналізу подяки як мовленнєвого жанру ритуальної політичної комунікації. Розглянуто основні питання теорії мовленнєвих жанрів, представлено погляди на типології українських ритуальних мовленнєвих жанрів у політичного дискурсі та схарактеризовано жанр подяки. Досліджено жанрову та мовну специфіку подяки в українському політичному дискурсі у порівнянні з іншими ритуальними жанрами.

Ключові слова: політичний дискурс, політична комунікація, політичний ритуал, мовленнєвий жанр, подяка.

Актуальність обраної теми. До актуальних проблем сучасної політичної лінгвістики належить розробка та диференціація базової терміносистеми, висвітлення специфіки структурування й функціонування жанрових різновидів політичних текстів, з'ясування особливостей функціонування лексичних і граматичних засобів у політичному дискурсі тощо. На особливу увагу заслуговує визначення параметрів політичної комунікації як засадничих ознак функціонування політичного дискурсу – міфологізації, театралізації, ритуалізації й агональності. Серед цих параметрів ритуалізація має актуалізовану семіотичну специфіку: вона поєднує елементи різних знакових систем, зокрема вербальні, просторові та візуальні, серед яких домінують перші. Ритуальна політична комунікація реалізується через мовленнєві жанри привітання, інавгураційної промови, побажання, подяки, некрологу та інших, характерною рисою яких є перевага фатики над інформативністю, увиразнено етикетний характер вербаліки та загальна комунікативна вага цих жанрів у сфері політичних інтеракцій. Проте проблеми реалізації ритуалізації в українському політичному дискурсі та функціонування ритуальних жанрів політичної комунікації залишаються не розв'язаними.

Ступінь розроблення проблеми в науці. Ритуал у семіотичному аспекті частково досліджено в межах семіотики мистецтва (Н. Б. Мечковська) та комунікативістики (Г. Г. Почепцов). Лінгвісти зосередили увагу на особливому типі дискурсі – ритуальному (В. І. Карасик), а також ритуалізації як одному з параметрів політичної комунікації (Н. В. Кондратенко). Серед ритуальних жанрів політичної

комунікації опрацьовано лише жанр інавгураційної промови (О. В. Горіна, О. В. Спиридовський, А. Т. Тазміна, Л. С. Чикілева, О. Й. Шейгал та ін.), інші ж ритуальні жанри, їхня структура, семантика та прагматична скерованість узагалі залишилися поза увагою науковців, що акцентує на необхідності вивчення зазначених аспектів, увиразнюючи актуальність дисертаційної проблематики.

Мета статті – проаналізувати жанрові особливості подяки як різновиду політичного тексту; що передбачало формулювання таких **завдань**: визначити поняття мовленнєвого жанру та окреслити ступінь його вивчення в лінгвістиці; розглянути специфіку ритуальних мовленнєвих жанрів політичної комунікації; проаналізувати мовленнєвий жанр подяки в українському ритуальному політичному дискурсі.

Об'єкт дослідження – ритуальні вияви українського політичного дискурсу; **предмет** – мовленнєвий жанр подяки в українському політичному дискурсі.

Викладення основного матеріалу дослідження. У політичній комунікації ритуальні дії насамперед пов'язані зі святковими подіями та урочистостями, коли люди консолідується навколо політика або політичної сили, що виконують умовну роль «шамана», магічного суб'єкта. Такий суб'єкт перебуває в центрі ритуальних дій. Значною мірою ними керує, проте функціонування ритуалу залежить від злагоджених дій усіх безпосередніх учасників та спостерігачів. Ритуал має визначений зміст і структуру, які не можна порушувати, тому що саме незмінність і традиційність ритуалів визначають їхню цінність. На думку Н. В. Кондратенко, ритуальна специфіка політичної комунікації полягає в наявності певних дій, підпорядкованих відповідним вимогам: «зумовленість хронотопу, визначеність учасників, етикетність вербального складника, регулярність або періодичність, значущість для конкретного соціуму» [3, с. 38]. Зумовленість хронотопу пов'язана з тим, що ритуальні дії відбуваються не безсистемно, випадково, а в закріпленій час у відповідному просторі, тобто нічого випадково чи спонтанного в ритуалі немає. Поняття мовленнєвого жанру було запроваджено М. М. Бахтіним на початку ХХ ст. на позначення стійких тематичних, композиційних і стилістичних типів висловлень. У статті «Проблема мовленнєвих жанрів» [1] дослідник стверджує, що під час спілкування людина оперує конкретними МЖ, тобто «наші висловлення мають певні стійкі типові форми побудови цілого. Ми використовуємо багатий репертуар усних (і писемних) мовленнєвих жанрів» [1, с. 272]. Основними проблемами теорії мовленнєвих жанрів з огляду на це є: 1) невизначеність сутності, обсягу й природи мовленнєвих жанрів у науці; 2) важливість вивчення мовленнєвих жанрів у сучасній лінгвістиці; 3) співвідношення мовленнєвого жанру та висловлення; 4) типологія мовленнєвих жанрів; 5) мовленнєві жанри та одиниці модусу Мова (слово та речення); 6) мовленнєві жанри і стилістичні та стильові аспекти тексту й спілкування; 7) проблема породження і сприйняття мовленнєвих жанрів; 8) мовленнєві жанри і процес комунікації; 9) мовленнєві жанри і комунікативні невдачі [2, с. 30]. Актуальність проблеми вивчення мовленнєвих жанрів зумовлена дискурсивної природою останніх. Ф. С. Бацевич вважає, що «є всі підстави розглядати мовленнєвий жанр як категорію дискурсу» [2 с. 42]. У межах дослідження політичного дискурсу використання поняття мовленнєвого жанру, на нашу думку, є доцільним і переконливим, тому що окремі форми комунікативної взаємодії політичного дискурсу ритуального характеру становлять окремі мовленнєві жанри.

На користь такого твердження свідчить і семіотична сутність **мовленнєвих жанрів**, яка виявляється в тому, що «вони актуалізуються у свідомості адресата натяком, постають як єдність форми і значення (комунікативного смислу), яку засвоюють носії мови в спілкуванні і яка, як правило, пов'язана з усталеними

тактичними ходами комунікантів у дискурсах» [2, с. 43]. Якщо говорити про політичну комунікацію, то ритуальні жанри привітання, інавгураційної промови, ритуального звернення відповідають сталим мовленнєвим структурам, закріпленим у свідомості носіїв мови. Вважаємо, що визначальним чинником виокремлення **мовленнєвих жанрів** є інтенційний, тобто це чинники лінгвопрагматичного характеру, він безпосередньо вказує на дискурсивну сутність мовленнєвого жанру. К. Ф. Седов вважає, що **мовленнєвий жанр** – це «універсальна лінгвофілософська категорія, дослідження якої має прояснити природу дискурсивної поведінки та мислення мовної особистості» [4, с. 237].

У лінгвістиці представлено різні типології мовленнєвих жанрів (М. М. Бахтін, Н. Д. Арутюнова, О. Й. Шейгал, Т. В. Шмельова та ін.), однак Ф. С. Бацевич наполягає на визначенні типів мовленнєвих жанрів відповідно до типів дискурсів, у межах яких мовленнєвих жанрів функціонують, тобто в межах політичного дискурсу виявляємо такі мовленнєві жанри: політична біографія, політичний слоган, політична програма, політичне інтерв'ю тощо. Л. Л. Славова виокремлює ритуальні жанри в політичній комунікації, що «мають на меті адекватно реагувати на наявну ситуацію, пов'язану з відносинами між людьми [5, с. 85]. Для ритуальної політичної комунікації, на нашу думку, характерні такі мовленнєві жанри, як привітання, святкове звернення, подяка, некролог і співчуття, інавгураційна промова, оскільки вони складниками відповідних політичних ритуалів.

У центрі нашої уваги постала подяка як ритуальний жанр політичного дискурсу. У політичній комунікації функціонують так звані листи-подяки, адресовані як політикам, так і від імені політикам різним особам або групам громадськості. Зважаючи на те, що ситуація подяки належить до етикетної комунікативної взаємодії, в ній використовуються ритуальні мовні формули: *дякувати, подякувати, завдячувати, спасибі* тощо. Проте на відміну від попередніх ритуальних **мовленнєвих жанрів** подяка не пов'язана з урочистими подіями – як регулярного, так і нерегулярного характеру. Інформаційним приводом до створення подяки може бути конкретний вчинок адресата або подія, що вплинула на його поведінку. Мовленнєвий жанр подяки об'єднує мовця та адресата як причетних до спільної справи, напр.: *Шановний пане Гулієв! Висловлюємо Вам щирю вдячність за надісланий Президентові України В.Ф. Януковичу подарунок – монографію «Институт президентства в противодействию международному терроризму», яку передано Главі держави. Дякуємо за добрі слова підтримки, побажання Главі держави, активну громадянську позицію та небайдушність до суспільних процесів, що відбуваються у нашій державі* (Подяка від імені В. Януковича проф. А. Д. Гулієву). Подяка як ритуальний **мовленнєвий жанр** переважно має конкретного адресата, якого зазначено в рамковому ініціальному компоненті. Якщо адресатом привітання є одна конкретна людина, то характер такого спілкування має псевдоіндивідуалізований характер. За формою комунікативна взаємодія збігається з діалогічною писемною комунікацією, є звичайним епістолярним жанром, а за конкретною реалізацією ритуальні політичні привітання розраховані не лише на безпосереднього адресата, а й на адресатів-спостерігачів, аудиторію, тобто виконують іміджеву функцію та є елементом масової комунікації.

Проте окремі політичні подяки можуть бути адресованими й групі людей, колективному адресату, напр.: *Шановні земляки! Я вдячний за кредит довіри. Ви повинні знати, що голос кожного з вас – цінний і вирішальний. Я беру на себе відповідальність і даю вам слово, що буду робити все від мене належне для того, щоб наша країна та наша рідна Вінниччина жили краще. Жили по-новому! (...)* (Подяка

землякам за підтримку на виборах, Р. Демчак, 2014). Колективний адресат є цільовою групою громадськості, до якої звертається конкретний політик від власного імені.

Обов'язковим елементом мовленнєвого жанру подяки є наявність текстової частини з переліком заслуг адресата, завдяки яким і підготовлено відповідний текст, напр.: *ВГО «Союз «Народна Пам'ять» від імені наших пошуковців і волонтерів, які беруть участь у місії з пошуку, ексгумації та евакуації тіл загиблих військових, висловлює Вам величезну подяку за надану допомогу у вирішенні транспортних проблем і питань страхування учасників цієї місії. З нами солідарні рідні та близькі тих хлопців, які знаходяться в зоні АТО. (...) Спасибі Вам за те, що ви не відстороняєтеся від проблем пошуку військовослужбовців, загиблих в зоні АТО. Окрема подяка – від тих матерів, які змогли повернути своїх синів з поля бою* (Подяка О. Богомолець, голова правління СНП Я. Жилкін, 2015). Цей перелік становить основний зміст подяки і пояснює причини створення тексту. Пояснення причини створення цього мовленнєвого жанру є обов'язковим, оскільки масовій аудиторії не зрозуміло, з якої нагоди політики вітають певну людину або групу людей.

Рідкісні приклади подяк становлять адресовані конкретному політику від колективного мовця, напр.: *Вельмишановний Вікторе Андрійовичу! Ми, громадяни України, представники так званої «трудової еміграції», що об'єднані в українські громадські організації країн Європи, засвідчуємо Вам свою велику повагу та подяку за Ваше рішення присвоїти звання «Героя України» провіднику ОУН-УПА Степану Бандері. (...) В новітній боротьбі за незалежну, соборну Україну мусимо пам'ятати, що націю об'єднують не соціальні блага, а сила жертовності її героїв! Слава Україні!* (Подяка В. Ющенку від українських громадських організацій країн Європи, 2010). Такі подяки є офіційними та урочистими, вони позбавлені елементів індивідуалізованості, оскільки мають колективного мовця.

На відміну від інших мовленнєвих жанрів ритуальної комунікації подяки не пов'язані з політичними ритуалами, вони лише є елементами етикетного спілкування, тому виконують ритуальну функцію, хоч і не репрезентують знакової ритуальної події. Подяки містять конкретизацію внеску адресата в політичне життя, на підставі якого і підготовлено відповідний текст.

Висновки та перспективи дослідження. Мовленнєвий жанр – це комунікативне явище, тип організації дискурсу, що передбачає специфічну прагматичну настанову мовця, добір особливих висловлень і лексичних засобів, вираження індивідуальної картини світу. Для політичної комунікації характерні такі мовленнєві жанри: привітання, святкове звернення, подяка, некролог і співчуття, інавгураційна промова. **Подяка – мовленнєвий жанр етикетного спілкування, вона не пов'язана з політичним ритуалом безпосередньо, містить конкретизацію внеску адресата в політичне життя, має конкретного адресата, а на формальному рівні є діалогічною писемною комунікацією.** За конкретною реалізацією політичні привітання розраховані не лише на безпосереднього адресата, а й на адресатів-спостерігачів, аудиторію, тому виконують іміджеву функцію.

Перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні ритуальних жанрів українського політичного дискурсу.

Література

1. *Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.*

2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
3. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс : текстуалізація реальності / Н. В. Кондратенко. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 156 с.
4. Седов К. Ф. Дискурс и личность : Эволюция коммуникативной компетенции / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
5. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології : США – Україна : [монографія] / Л. Л. Славова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 360 с.

References

1. Bakhtin, M. M. (1979), *Aesthetics of verbal creativity* [Estetika slovesnogo tvorchestva], Iskusstvo, Moscow, 424 p.
2. Batsevich, F. S. (2011), *Introduction to linguistic pragmatics* [Vstup do lingvistichnoi pragmatiki], Academia, Kyiv, 304 p.
3. Kondratenko, N. V. (2007), *Ukrainian Political Discourse : Textualization of Reality* [Ukrainskyi politichnyi diskurs : textualizaciya realnosti], Black Sea, 156 p.
4. Sedov, K. F. (2004), *Discourse and Personality : Evolution of Communicative Competence* [Diskurs i lichnost' : Evolyutsiya kommunikativnoy kompetentsii], Labyrinth, Moscow 320 p.
5. Slavova, L. L. (2012), *The linguistic personality of the leader in the mirror of political linguistics: USA – Ukraine*: [Movna osobystist' lidera u dzerkali politychnoyi lnhvopersonolohiyi : SSHA – Ukrayina], ZHDU them. I. Franco, Zhytomyr, 360 p.

Л. И. Стрый,

*Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра прикладной лингвистики*

БЛАГОДАРНОСТЬ КАК РИТУАЛЬНЫЙ РЕЧЕВОЙ ЖАНР ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Статья посвящена анализу благодарности как речевого жанра ритуальной политической коммуникации. Рассмотрены основные вопросы теории речевых жанров, представлены взгляды на типологию украинских ритуальных речевых жанров в политической дискурсе и охарактеризован жанр благодарности. Исследована жанровая и языковая специфика жанра благодарности в украинском политическом дискурсе в сравнении с другими ритуальными жанрами.

Ключевые слова: политический дискурс, политическая коммуникация, политический ритуал, речевой жанр, благодарность.

L. I. Stryi,

*Odesa National I. I. Mechnykov University,
Applied Linguistics Department*

A GRATITUDE AS A RITUAL LINGUISTIC GENRE OF A POLITICAL DISCUSSION

The article is devoted to the analysis of gratitude as a speech genre of ritual political communication. The purpose of the article – to analyze the genre features of gratitude as a

kind of political text; which envisaged the formulation of such tasks: to define the concept of the speech genre and to outline the degree of his study in linguistics; to consider the specifics of ritual speech genres of political communication; to analyze the speech genre of gratitude in the Ukrainian ritual political discourse. Object of research – ritual displays of Ukrainian political discourse; subject - a speech genre of gratitude in the Ukrainian political discourse.

The main issues of the theory of speech genres are considered, the views on the typology of Ukrainian ritual speech genres in political discourse are presented and the genre of gratitude is described. The genre and language specificity of gratitude in Ukrainian political discourse is compared with other ritual genres.

The language genre is a communicative phenomenon, the type of organization of discourse, which involves a specific pragmatic method of the speaker, the selection of special expressions and lexical means, the expression of the individual picture of the world. For political communication, such speech genres are characteristic: greetings, festive treatment, gratitude, obituary and compassion, inaugural speech. Gratitude is the language genre of etiquette communication, it is not related to the political ritual directly, it specifies the contribution of the addressee to political life, has a specific addressee, and at the formal level is a dialogic written communication. For a particular implementation, political greetings are designed not only for the immediate addressee, but also for the target audience, the audience, therefore, perform the image function.

Key words: political discourse, political communication, political ritual, speech genre, gratitude.